

KRÚDY GYULA

(1878–1933) Nyíregyházán született, apja megyei hivatalnoknak szánta, de a gimnáziumi tanulmányait Szatmárban, Nyíregyházán és Podolinban végző fiatalembernek már 14 éves korában megjelent első írása. Író akart lenni, semmi egyéb. Apja viszonzásul kitagadta az örökségből. 16 éves korában „fényes tollú tárcaíró” Debrecenben, úgy könyörgik vissza, hogy tegye le érettségijét. 19 évesen adta ki első novelláskötetét.

Az ezredforduló évében költözött Budapestre, ahol meglehetősen szegénységben élt. Életformája olyan volt, mint a dzsentriké, szórta a pénzt, szállodákban lakott, gyakorta lehetett látni könnyűvérű nők társaságában, de közben rendületlenül dolgozott, igaz a pénz arra is kellett, hogy meglegyen a mindennapi bora. Alakja, öles termete, ereje köré legendákat szöttek. A dzsentrí-ivadékokat szívesen csábították volna magukhoz a konzervatív lapok, de mindig kitért, igaz, a nyugatosokat sem ismerte, Babitscsal egész életében nem találkozott. Amikor kiköptt állandó otthonából, a Margitszigetről, Óbudára költözött. Lakását

itt is felmondták, a villanyt kikapcsolták, mert nem tudta kifizetni sem a lakbért, sem a számlákat. Gyertya világította be méltóságos keleti arcát a halottas ágyon, sírja mellett azonban ott állt mindenki, akit csak megírt regényeiben, elbeszéléseiben, s cigányzenekar húzta a búcsúztatóját. Hamarosan legendája kiáradt az irodalomba is. Márai Sándor csodálatos regényt írt utolsó napjáról (*Szindbád hazamegy*, 1941), s egyre több követője akadt írásművészetének.

Első korszakára kétségtelenül hatott Mikszáth Kálmán kicsit megbocsájtó, kicsit ironikus szemlélete. Novelláiból a lassan elszegényedő, bezárkózó, de nagyokat mulatozó, vadászgató nemesurak világa bontakozik ki. Nem leleplező erővel ábrázolta őket, hanem a lehulló életforma mítoszát teremtette meg. Hiányzik elbeszéléseiből a tanulság levonása, csendesen, álmodozva, nosztalgikus fájdalommal tekint e halálra szánt életformára.

A 10-es évek elején fordulat következett be prózájában. Novelláiban feltűnik a világirodalom egyik jellegzetes alakja, az utazó. Szindbádnak nevezi. Ez a csodálatos, önmaga kalandjait is a legendák fénytörésében elmondó, mindig udvariasan, csendesen szemlélődő férfi női karok kikötőjében érzi igazán otthonosan magát, legszívesebben békebeli ízeket élvez, s egy már eltűnt világ díszletei között sétál váltogatott kedveseivel, vagy szomorún mereng egy sír felett az elmúlásról. Utazik, türelmesen keresi vagy visszaidézi a boldogságot, közben meghal, de a sírkamra hidege felébreszti, s mesél-mesél megállíthatatlanul, miközben asszonyok és lányok ellágyulva hanyatlanak karjaiba, hiszen békebeli lovag ő, szíve telve nemes érzésekkel, s létével bizonyítja, hogy a mesék világa valóra válhatik.

A Szindbád-történetekben Krúdy alighanem szándéka ellenére megteremtette azt a prózai nyelvet, kialakította azt a látásmódot, mely a magyar elbeszélést a legfontosabb európai törekvésekhez kapcsolta. A próza lírizálása, a cselekmény asszociációk révén megvalósuló dimenzióváltása, múlt és jelen egybejátszása nála szinte ösztönös gyökerekből táplálkozik. De tudatos, ahogy asszociációinak adekvát nyelvet teremt: nincs még egy magyar prózaíró, akinek stílusa ennyire zenei, ilyen megejtően dallamos volna. 1913-ban érkezett a csúcsra, *A vörös postakocsi* című regénnyel, amelyben álombeli tájakra röpíti ugyan a kocsi utasait, Alvinczi Eduárdot, a Szindbád-variáns Rezeda Kázmért

és a Pattantyús utcai dámákat, de ez az álomvilág minden érző és vágyakozó ember szívében ott él, ez az az „ismeretlen birtok”, amelyet majd Alain-Fournier hősei keresnek olthatatlan szenvedéllyel, ez az a világ, amely egy valahol felépített szanatórium vagy kert képében jelenik meg ezer és ezer változatban. A béke és az idill menedéke, ahol életre kelthető a tiszta szerelem épp úgy, mint a bordélyok csömörbe fúló egymásba kapaszkodása. A háború felé rohanó világban a nyugalmas békesség utolsó híradása volt e regény, amely azt sugallta példátlanul sok olvasójának, hogy a szemlélődés az egyetlen olyan állapot, amely megteremtheti a lélek egyensúlyát.

Aztán 1917-ben ismét útnak indult a „vörös postakocsi”, ez utolsóelőtti útja (az utolsóra egy évtized múlva indul a *Valakit elvisz az ördögben*): két emlék között olyan országban, ahol „az árnyékok tovább élnek”, mert ez a birodalom a lelkekben létezik. Pesten csatlakozik a társasághoz Rezeda Kázmér, akinek szerelmi kalandja a valóság ízeit lopja az álomregénybe. De az álom, a merengés jó érzése azért nem múlik el, hiszen a páratlan érzéssel adagolt, mindig váratlanságukkal ható jelzők, az egyre nagyobb távlatokba nyíló képek, a mondatok megejtő zenéje azt sugallja, hogy varázslat tanúi vagyunk, egyszerre valóságos és képzelt események részesei, miközben hiteles díszletekkel benépesített, de csak a lélek mezőin élő tájban utaznak a postakocsi kíváncsi vándorai. Passzívok ezek az utazók, átadják magukat révületeiknek, ernyedten dőlnek hátra a kocsi párnáin, s érezni, hogy ez halálos út, hiszen egy életformát, életszemléletet temetnek, amely azonban telve van szépséggel, elgondolkodtató jelképekkel. Álomszínpadon játszódik *Az útitárs* (1919) is. Eszténa szomorú históriája mögött egy felvidéki város 200 éves története sejlik föl, mint egy jelenés. A hasonlatfüzérekből feltáruló múltat mindig ellenpontozza a halvány önróbia, amely azt sejteti, hogy bármily gyönyörű is a „volt”, a jelentől nem szabadulhatunk. Az idő nemcsak a változások óra, hanem hangulatunk tükröképe is. Krúdy idejének atmoszférája van, s hovatovább regényeinek meghatározó tényezője lesz. Búcsúztatásra készül az ő ideje, s benne az utazók is folyvást búcsúznak, temetnek, elválnak álmaiktól és attól az álombeli érzésvilágtól, amelyet végleg elveszejtett a kíméletlen valóság.

1919 után sem gazdagodott túl sok új színnel, árnyalattal ez a sejtelmes világ. A közeg azonban módosul: a városi kocsmák, borozók, csarnokok népe kél életre az író pesti regényeiben. Érzésviláguk azonban olyan nemes, mintha csak vendégségbe érkeztek volna ők is a nyomorúságos földre, mint Kosztolányi *Hajnali részegségének* az emberi élet lényegére ébredő költője.

A *Boldogult úrfikoromban* (1930) ennek az új közegnek talán legteljesebb ábrázolata. Természetesen nem típusokat, nem történelmi eseményeket mutat benne, hanem egy kocsmá belsejét, ahol megtelepszik Kacskovics, a háztulajdonos, Podolini Lajos, a magasra nőtt ifjú és Vilmosi Vilmos, aki valaha a Felvidéken tanított. Miközben megrendelik reggelijüket, lassan benépesül a kocsmá. Egy társaság az átmultatott éjszaka macskáját igyekszik sörökkel enyhíteni, de van itt báró, rejtélyes olasz, természetesen szerkesztő, s folyvást nő a társaság, míg végül táncra perdülnek, s elbúcsúztatják a béke e furcsa, de teljesen valóságos szigetét, amelyet másnap elad tulajdonosa Vilma kisasszonynak, s vele Podolini Lajosnak, aki bőséges tapasztalatokkal rendelkezik, hogy egy effajta intézményt üzemeltetni tudjon. Ez volna a boldogság? A jelek szerint igen. A köznapok boldogsága ez, mint ahogy a történet is azt bizonyítja, hogy a hétköznapokat is meg lehet tölteni ünnepi érzésekkel, szertartásokkal. Ezek a szertartásos borivások, nekikészülések, kézcsókok Krúdy regényvilágának fontos kellékei. Gavallérok emelik meg kalapjukat utolérhetetlen grandezzával, pincérek várnak türelmesen a rendelésre, mert tudják, hogy a rendelő ismeri még a békebeli szokásokat, s közben megáll az idő, átváltozik hangulattá, melynek épp oly fontos eleme a temetési menet, mint a párolgó húsleves illata.

Szecessziós és szimbolista próza

Krúdy tulajdonképpen az átmenet írója. A századvégi törekvéseket teljesítette be, de ugyanakkor átmenetet jelentett a magyar prózai törekvések és az európaiak között is. Néhány vele egykorú prózaíró is az újabb európai irányzatok jegyében alkotott. A képzelet megszállottja volt *Cholnoky Viktor* (1868–